

Eninə sxemda müvəqqəti arxın mailliyi az oldğu üçün sifonlar yaxşı dolur və suvarma suyu sifonlar və eləcədə şırımlar arasında bərabər paylanır. Bununla yanaşı sifonları işə salmaq çox asan və tez başa gəlir.

Sifonların sərfinə uyğun olaraq onların diametrləri seçilir. Sifonların su buraxma qabiliyyəti hesablama yolu ilə təyin edilir. Aşağıdakı cədvəldə verilmiş göstəricilər əsasında sifonların sərfi müəyyən edilir.

Sifonlarla suvarmaya hazırlıq işləri apararkən bu üsulla suvarmadan yüksək səmərə götürülməsini nəzərə almaq lazımdır. Bunlara əmək məhsuldarlığının və sudan istifadə əmsalının yüksək olması, torpaqların bərabər nəmlənməsi daxildir.

Şırımların uzunluğunu artırıdığca suyunun əmək məhsuldarlığı və torpaqdan istifadə əmsalı artır. Lakin şırımların uzunluğu tarlaların mailliyindən və torpağın suhopdurma qabiliyyətindən asılıdır. Yüksək suhopdurma qabiliyyətinə malik olan torpaqlarda uzun şırımlardan istifadə etmək olmaz. Belə torpaqlarda uzun şırımlardan istifadə etməklə, bərabər nəmlənmə almaq mümkün deyil.

Mailliyi 0,002-0,005 olan orta və zəif suhopduran torpaqlarda müvəqqəti arxlar arasında olan məsafəni 350-600 m qəbul etmək olar. Bu halda becərmə traktorlarının məhsuldarlığı yüksəlir, suyunun əmək məhsuldardığı gündə 3-4 hektara, torpaqdan istifadə əmsalı isə 98-99% -ə çatır.

Tarlanın uzununa mailliyi 0,002-0,005 olan halda orta suhopturan torpaqlarda sifonun diametri, 28 mm qəbul etmək daha yaxşı səmərə verir.

NƏTİCƏ

Sahə suvarmasında suvarma suyunun şırımlar və ya zolaqlar arasında və eləcə də tarla boyunca bərabər

Sifonların diametri və su buraxma qabiliyyəti

Sifonun daxili diametri	Başqı H sm				
	5	7,5	10	12,5	15
	Sifonun su buraxma qabiliyyəti l/san				
18	0,15	0,22	0,38	0,45	0,53
25	0,30	0,38	0,53	0,60	0,68
28	0,45	0,53	0,60	0,75	0,83
31	0,60	0,75	0,90	1,0	1,13

paylanmasını təmin etmək suvarma prosesinin mexanikləşdirilməsi ilə sıx əlaqədardır. Bu baxımdan keçmiş SSRİ məkanında bir çox maşın və aqreqatlar (KOP-160, APŞ-1, TKP-90, AŞU-30, PPA-165, PPA-165U və s.) işlənilib hazırlanaraq istehsal edilmişdir. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, onlar öz ölçülərinə və suvarılan sahənin xüsusiyyətlərinə görə müasir xırda təsərrüfatçılıq sisteminə uyğun gəlmir.

Bunlarla və eləcədə keçid dövrünün iqtisadi çətinlikləri ilə əlaqədar olaraq, müasir təsərrüfatçılıq şəraitində tətbiq edilə bilən sadə vasitələrdən istifadə etmək daha səmərəlidir. Bunlara borucuqlar, şlanqlar, sifonlar və bu kimi vasitələr daxildir. Bunlardan ən az əmək sərf etməklə istifadə ediləni və ucuz başa gələn sifonlardır.

Suvarmada sifonlardan istifadə etdikdə əmək məhsuldarlığı, adi şırımlarla aparılan suvarmaya nisbətən 2,5-3,0 dəfə artır.

Şırımlara buraxılan su şırımaqlarını dəqiq tənzimləmək mümkün olur. Suvarılan torpaq sahəsi tarla boyunca bərabər nəmlənir. Suvarma zamanı müvəqqəti arxlardan şırımlara su buraxarkən torpaq qazılmadığı üçün torpaqdan istifadə əmsalı 2%-ə artır.

Şırımlara və ya zolaqlara su şırımaqlarını dəqiq tənzimləmək mümkün olduğu üçün irriqasiya eroziyası baş vermir ki, bu da ekoloji tarazlığın pozulmasının alınmasına səbəb olur.

BAZAR İQTİSADİYYATI ŞƏRAİTİNDƏ TORPAQLARDAN SƏMƏRƏLİ İSTİFADƏ OLUNMASININ BƏZİ PROBLEMLƏRİ

H. Y. HƏSƏNOV, texnika elmləri namizədi

M. F. QURBANOV, kənd təsərrüfatı elmləri namizədi

Az ETH və Mİ

Mülkiyyət formasından asılı olmayaraq kənd təsərrüfatı istifadəsində olan torpaqların mənimsənilməsi zamanı həyata keçirilən tədbirlər sistemi suvarılan sahənin hər hektarından az əmək və vaxt sərf etməklə daha yüksək məhsuldarlığın alınmasını təmin etməlidir.

Bütün hallarda aşağıdakı tələblərin yerinə yetirilməsi olduqca vacibdir:

1. Torpaqlardan elə səmərəli istifadə edilməlidir ki, torpaqların yenidən şorlaşması prosesi baş verməsin;

2. Torpağın münbitliyi azalmasın, əksinə artırılсын;

3. Torpağın su-fiziki və fiziki-kimyəvi xassələri yaxşılaşdırılсын;

4. Mənimsəmə üçün seçilən bitkilər həm duza davamlı, həm də təsərrüfat üçün gəlirli olsun.

Torpaq islahatları aparılmamışdan əvvəlki illərdə torpaq üzərində əsasən ictimai dövlət mülkiyyəti forması mövcud idi. Təsərrüfat işləri mərkəzdən idarə olunan sovxoz və kolxozlar tərəfindən həyata keçirilirdi. İri təsərrüfatlar mövcud idi və həmin təsərrüfatlarda illərlə sınaqdan çıxmış və müsbət nəticələr verən bütöv əkinçilik

sisteminə həyata keçirmək heç bir çətinlik yaratmırdı.

Əkinçilik sistemi dedikdə, konkret təbii-iqtisadi şəraitdə torpaq münbitliyini sisteməlik artırmaq üçün, habelə məhsul vahidinə görə ən az əmək və vəsait sərf etməklə 100 hektar yararlı torpaqdan mümkün qədər çox kənd təsərrüfatı məhsulları almağa yönəldilmiş, aqronomik və təşkilati tədbirlər məcmusunu qəbul etmək lazımdır.

Qeyd edilən tədbirlər sisteminin təyata keçirilməsində ən başlıca yeri növbəli əkin sistemləri tutur.

Növbəli əkinlərin tətbiqi təsərrüfatın yararlı torpaqlardan istifadə olunması işlərini qaydaya salır. Növbəli əkin üzvi-mineral gübrələr sisteminin və suvarma işlərini ən yaxşı tətbiq etmək, kənd təsərrüfatı maşınları və alətlərindən səmərəli istifadə etmək, habelə kifayət qədər yüksək və keyfiyyətli məhsul əldə etmək üçün şərait yaradır.

Növbəli əkin tətbiq edildikdə, hər təsərrüfatda hərədə və hansı vaxtda nə kimi bitkilərin əkilməsi, əmtəəlik və yemlik bitkilərin məhsuldarlığı və eləcə də ümumi məhsul yığımını məsələləri aydınlaşdırılır.

Bunun nəticəsində tələb olunan miqdarda traktor, kənd təsərrüfatı maşın və alətləri, mineral gübrələr, kənd təsərrüfatı zərərvericilərinə qarşı zəhərli maddələr almaq planı müəyyənləşdirilir.

Növbəli əkinlərin tətbiqini mümkün edən ən birinci şərt onların böyük təsərrüfatları əhatə etməsidir. Növbəli əkin sistemini tətbiq etmək üçün təsərrüfatlar ən azı 20 hektar torpaq sahəsinə malik olmalıdır. Əks halda tətbiq olunan növbəli əkin sistemi səmərəli olmur.

İri təsərrüfatlar üçün təbii-təsərrüfat şəraitindən asılı olaraq tövsiyə olunmuş müxtəlif növbəli əkin sistemləri mövcuddur.

Lakin ölkəmizdə aqrar islahatlar aparıldıqdan sonra tövsiyə edilmiş növbəli əkin sistemlərinin tətbiq edilməsində müəyyən çətinliklər yaranmışdır.

Aqrar islahatların aparılması nəticəsində əvvəllər mövcud olan kolxoz və sovxozlar ləğv edilmiş, yeni fermer təsərrüfatları yaradılmışdır.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə əsasən kəndli (fermer) təsərrüfatları, digər özəl qurumlar və fərdi (ailə) təsərrüfatları məşğul olurlar.

Təhlillər göstərir ki, əhaliyə verilmiş pay torpaqlarının sahəsi ayrı-ayrı rayonlarda və kəndlərdə bir-birindən kəskin surətdə fərqlənir.

Bu fərq əhalinin sayından və özəlləşdirilən torpaq sahəsindən asılı olaraq yaranmışdır. Statistik məlumatlara görə bütövlükdə ölkə üzrə hər adama orta hesabla 0,42 ha torpaq sahəsi düşür. Bir azərbaycanlı ailəsinin orta hesabla 5-6 nəfərdən ibarət olduğunu nəzərə alsaq, onda bir ailəyə düşən pay torpağının sahəsi təqribən 2-3 hektara bərabərdir.[1]

Torpaq sahələrinin ölçülərinin az olması klassik əkin sistemlərinin tətbiq olunmasında çox mühüm çətinliklər yaradır. Çünki, qeyd etdiyimiz kimi sahəsi çox xırda olan təsərrüfatlarda istənilən növbəli əkin sistemini tətbiq etmək mümkün deyildir.

Lakin bütün çətinliklərə baxmayaraq torpaq sahə-

lərindən pərakəndə istifadə edilməsi də yolverilməzdir. Çünki bu gələcəkdə torpaqların təkrar şorlaşması, onun münbitliyinin azalması üçün münbit şərait yarada bilər.

Ona görə də torpaqların mənimsənilməsi zamanı müasir dövrün tələblərinə cavab verə biləcək əkin sistemlərinin hazırlanmasına çox ciddi yetiyac vardır.

Fərdi təsərrüfat sahibləri çalışmalıydılar ki, öz təsərrüfatının ərazisini heç olmasa üç bitki altında istifadə etsinlər. Sonra növbə ilə onların yerini dəyişdirdinlər. Bunun üçün birinci növbədə təsərrüfatın yerləşdiyi zonaya uyğun olaraq, təsərrüfat sahibinin maraqlarına cavab verən bitkilər müəyyənləşdirilməlidir. Bu bitkilər seçilərkən qeyd etdiyimiz tələblərə cavab verməsi mütləq nəzərə alınmalıdır.

Seçilmiş bitkilərdən mənimsəmə zamanı istifadə edilərkən ilk növbədə həmin bitkilərin əkin sistemində düzgün növbələşdirilməsinə fikir vermək lazımdır.

Bu bitkiləri elə növbələşdirmək lazımdır ki, bu bitkilər həm yuxarıda qeyd etdiyimiz bütün tələblərə cavab versin, həm də həmin bitkilərdən getdikcə yüksələn məhsul almaq mümkün olsun.

Bitkilərin növbələşdirilməsi zamanı hər bir bitkinin fizioloji və anatomik xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır.

Bitkilərin əlaqələrə, xəstəliklərə, ziyanvericilərə, rütubətə, qida maddələrinə tələbatlarının müxtəlif olmaları mütləq nəzərə alınmalıdır.

Bundan əlavə bitkilərin növbələşməsi seçilərkən bu bitkilərdən birinin digərinin sələfi olmasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Sələf bitkilər dedikdə- əsas bitkinin əkilməsindən qabaq keçmiş illərdə əkilmiş kənd təsərrüfatı bitkiləri nəzərdə tutulur.

Müəyyən edilmişdir ki, ayrı-ayrı kənd təsərrüfatı bitkilərinin torpağın münbitliyinə olan təsiri eyni deyildir. Bunların bir qismi eyni yerdə uzun müddət becərildikdə torpağın münbitliyini azaltmayıb onu hətta xeyli yaxşılaşdırır.

Müxtəlif bitkilər məhsul yaratmaq üçün torpaqdan müxtəlif miqyasda qida maddələri götürür.

Müxtəlif bitkilərin kök sistemləri eyni deyildir. Bəzi bitkilərin kökü torpağa dərin, bəzilərininki isə xeyli dayaz işləyir və bunun nəticəsində torpağın müxtəlif qatlarındakı qida maddələri müxtəlif dərəcədə istifadə olunur. Kür-Araz düzənliyinə daxil olan torpaqların böyük əksəriyyətində ən çox əkilən kənd təsərrüfatı bitkiləri pambıq, yonca, taxıl, tərəvəz və bostan bitkiləridir.

Bunu nəzərə alaraq həmin bitkilərin daha çox üstünlük təşkil etdikləri xırda təsərrüfatlar üçün istifadəsi məqbul hesab edilən bəzi əkin sistemlərinin nümunəvi sxemlərini təklif edirik.

Pambıq-yonca növbəli əkini.

Pambıq növbəli əkinlərində əsas komponent xalis halda, habelə payızda və yazda dənli bitkilər örtüyündə əkilmiş yonca olmalıdır (yoncanı yazda şabdarla qarışıq əkmək daha yaxşıdır). Bu cür növbəli əkinlərdə yoncanın iki il saxlanılmasını nəzərdə tutmaq lazımdır. Bu daha qısa rotasiyalı növbəli əkinlərin tətbiq olunmasına, yonca altından çıxmış sahələrin suvarılmasına, habelə yon-

canın tez-tez əvvəlki yerinə qaytarılmasına imkan verir.

Pambıq-yonca növbəli əkinlərində ikiillik yoncadan sonra arası kəsilmədən 3-4 il ərzində pambıq əkilməsi nəzərdə tutulur.

Yoncanın becərilməsi torpaqda yüksək münbitlik yaratmaq, pambığın və onunla yanaşı əkilən bitkilərin məhsuldarlığını artırmaq, habelə möhkəm yem bazası yaratmaq üçün ən əlverişli və səmərəli tədbirdir.

Yonca həm payızda, həm də yazda səpilir. Payızda yoncanın səpini sentyabrda başlamalı və oktyabrın birinci on günlüyündən gec olmayaraq başa çatdırılmalıdır.

Yonca kökünün tərkibində 2,0-2,5% azot, 0,5-0,6% fosfor vardır. Bunun nəticəsində yoncadan sonra torpaqda toplanan azotun miqdarı təxminən hər hektara verilən 45-55 ton yaxşı peyini əvəz edir.

Mühüm şərtlərdən biri də üzvi maddənin ayrı-ayrı torpaq qatlarında müntəzəm yayılmasıdır. Torpağa peyin verildə isə bu iş çətin olur. Bundan başqa, yonca torpağın şum qatından başqa onun aşağı qatlarını da üzvi maddələrlə zənginləşdirir ki, buna süni qübrələmədə nail olmaq qətiyyən mümkün deyildir.

Yoncanın daha mühüm müsbət cəhətlərindən biri də, onun sorlaşmış torpaqlarda fitomeliorativ təsir göstərməsidir. Yonca torpağı daha çox kölgələyib, suyu çox buxarlandıraraq yeraltı suların yuxarı qatlara qalxması gücünü azaldır.

Yoncadan sonra birinci və ikinci il şumlarındakı əkinlərə verilən (eyni norma ilə) vegetasiya suvarmalarının sayı 1-1,5 dəfə az olur.

Şumlanmış yoncalıqda əkilmiş pambıq 3-4 il ərzində yüksək məhsul verir. Əkilən pambığın məhsul artımı yoncadan sonra 1-ci və 2-ci il şumunda olur. Yoncadan sonra əkilmiş pambığın məhsulu 3-cü və 4-cü illərdə tədricən azalmağa başlayır.

Bu cür növbəli əkin sistemində iki pambıq əkin arasında yem və ya yaşıl gübrə üçün birillik paxlalı bitkilərlə taxıl fəsiləsi bitkiləri qarışığından ibarət aralıq əkinlərin tətbiqi də tövsiyyə edilir.

Xırda təsərrüfatların birləşərək iri təsərrüfatlar əmələ gətirdiyi və növbəli əkin sisteminin tətbiqinin mümkün olduğu ərazilərdə daha perspektiv olan aşağıdakı nümunəvi növbəli əkin sxemlərini tətbiq etmək məqsəduyğundur.

5 tarlalı: 1-ci tarla -yonca+şabdar, 2-ci tarla-yonca 3-4-5-ci tarlalar-pambıq.

6 tarlalı: 1-ci tarla-payızlıq taxıl +yonca, 2-ci tarla-yonca, 3-4-5-ci tarlalar-pambıq+ələvə arpa ilə göy noxud qarışığı, 6-cı tarla-pambıq.

Taxıl yığıldıqdan sonra sahələrin başqa bitkilər altında istifadə edilməsinin zəruriliyi.

Taxıl bitkilərinin vegetasiya müddəti məlum olduğu kimi iyun ayının ortalarında başa çatır. Taxıl biçilir, sahələr şumlanır. İlin ən isti aylarında (iyunun 15-dən sentyabrın 15-ə kimi) sahələrin üstü açıq qalır.

Müəyyənləşdirilmişdir ki, torpaq üzərindən bir gün ərzində buxarlanan suların miqdarı iyul, avqust, sentyabr aylarında uyğun olaraq 45, 23 və 12 kub metr təşkil edir. İyun ayının 15-dən, sentyabrın 15-ə kimi tor-

paq üzərindən buxarlanan suların miqdarı isə 2000-2500 m³/ha-ya çatır. Bu miqdarın təxminən 10-15%-i qrun suları hesabına olur. Qrun sularının qaldırdığı duzlar isə, torpağın üst qatlarına toplanaraq orada duzların ümumi miqdarını artırır.

Müşahidələr göstərir ki, bəzi təsərrüfatlar eyni sahələri bir neçə il dalbadal taxıl bitkiləri altında istifadə edirlər. Şübhəsiz ki, belə sahələrin meliorativ vəziyyəti ilə ağırlaşır, yəni torpaqda duzların ümumi miqdarı ilə ağırlaşır, yəni torpaqda dənli bitkilərin eyni sahədə tədricən artır. Buna görə də dənli bitkilərin eyni sahədə bir neçə il təkrar əkilməsinə yol vermək olmaz. Dənli bitkilər yığıldıqdan sonra həmin sahələri elə birinci il vegetasiya müddəti qısa olan başqa bitkilər, silos üçün qarğıdalı, çovdar, sorqo, noxud və ya başqa yüksək məhsuldar ot bitkiləri altında istifadə etmək lazımdır.

Kür-Araz düzənliyinin iqlim şəraiti buna tamamilə imkan verir.

Taxıl bitkiləri altından azad olunmuş sahələrin ikinci bitki altında istifadə olunması həm əlavə məhsul əldə etməyə və həm də torpaqların meliorativ vəziyyətini daha da yaxşılaşdırmağa imkan verir.

Əkilənlərin növbələşdirilməsinin bəzi variantları.

Çuğundur, yer kökü, tərəvəz, yazlıq buğda bitkiləri vegetasiyanın əvvəlində zəif böyüdükləri üçün onları çox asanlıqla əlaq otları bası bilər. Ona görə də bu bitkilər əkilən zaman onlar üçün ən təmiz sahələr seçilməlidir.

Payızlıq taxıl üçün ən yaxşı sələf taxıl əkinindən 3-4 həftə əvvəl yığılmış faraş kartof hesab olunur [2].

Vegetasiya dövrü uzun olan payızlıq bitkilər üçün yaxşı sələf silos üçün əkilən qarğıdalıdır.

Paxlalar bütün bitkilər üçün çox yaxşı sələf sayılır. Çünki onlar torpağı azotla zənginləşdirirlər.

Yazlıq bitkilər üçün yaxşı sələf paxla və soya hesab olunur.

Dənlik taxıldan başqa, bütün bitkilər üçün payızlıq taxıl, xüsusilə çovdar yaxşı sələf hesab olunur. Qarğıdalı cərgələrarası becərilən sələf bitkisidir. O, tarlaları əlaq otlarından təmizləyir və sonra əkiləcək bitkilər üçün yararlı vəziyyətə salır.

Respublikamızın əksər rayonlarında bostan bitkiləri geniş istifadə olunur.

Bostan bitkiləri asan becərilən, az qulluq və az su tələb edən, quraqlıq şəraitə uyğunlaşmış bitkilərdir. Ona görə də becərilməsi asan başa gəlir.

Bostan bitkiləri əksər kənd təsərrüfatı bitkiləri üçün yaxşı sələf bitkisidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bostan bitkilərini dalbadal iki il və ya bir neçə il bir yerdə əkmək, habelə xiyardan sonra əkmək düzgün deyil. Çünki bostan bitkilərinin və xiyarın quru qalıqlarında qışlayan xəstəlik və ziyanverici başlanğıcları yeni əkilən bostan bitkilərini xəstələndirir və zədələyir [3].

Bostan bitkilərini paxla, noxud, lobyə, pomidor, soğan bitkilərindən sonra əkdikdə yüksək məhsul almaq olar. Beləliklə, hər hansı əkin sistemi müəyyən edilməmişdən qabaq burada əkiləcək bitkilər və onların sələfləri dəqiqləşdirilməli, daha sonra isə müvafiq əkin sxemi müəyyənləşdirilməlidir.

Əkinlərin növbələşdirilməsi və aqrotexnika bir-biri ilə ayrılmaz surətdə əlaqədardır. Torpağın becərilməsi əkinçiliyin ayrılmaz hissəsini təşkil edir. Əkinlərin növbələşdirilməsi nə qədər yaxşı olsalar belə, gübrələmə sistemi və sairə olmadan məhsuldarlıq məsələlərini həll etməyə qadir deyildir.

Torpağın düzgün becərilməməsi nəticəsində əkinlər bütünlüklə də olmasa, hər halda öz aqrotexniki əhəmiyyətinin böyük bir hissəsini itirə bilər.

Öz vaxtında keçirilməyən, keyfiyyəti aşağı olan aqrotexniki tədbirlər kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığını artırmamaqdan əlavə, əkinlərin növbələşdirilməsi zamanı onların təsirini kəskin surətdə aşağı salır.

Bundan başqa, təmiz və ya alaqlı otları basmış tarlalarda çoxillik otlar və ya dənli bitkilər, pambıq və ya

sairə altından çıxmış tarlalarda torpağın eyni üsulla becərilməsinə qətiyyən yol vermək olmaz.

Ayrı-ayrı torpaq sahələrinin münbitliyi çox vaxt eyni olmur. Ona görə də onların becərilməsinə ayrı-ayrı yanaşmaq lazımdır.

Aqrotexniki tədbirlər kompleksi sırasında torpağın əsas becərilməsi məsələsinə xüsusi diqqət verilməlidir. Əsas becərmənin başlıca məqsədi mədəniləşdirilmiş dərin şum qatının yaradılmasıdır ki, bu da donduma şumu əsasında əldə edilir. Üzvü və mineral gübrələrin kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlıqlarının artırılmasındakı rolu məlumdur. Lakin gübrələrin daha düzgün və səmərəli tətbiq edilməsi üçün əkin massivinin xəritəsi olmalı və həmin sahədə müxtəlif gübrələrə olan ehtiyac dəqiqləşdirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədov Q. S. Azərbaycan torpaq islahatı, hüquqi və elmi-ekoloji məsələlər. Bakı; Elm, 2002 2. Axundov X. A. Rüstəmov M. K. Dənli bitkilər və onların becərilməsi. Bakı; 1956 3. Əliyev Ş. A., Hüseynov Q. İ. Bostançılıq. Bakı; 1986.

MELİORASIYA VƏ SU TƏSƏRRÜFATI SAHƏSİNDƏ ENERJİDƏN SƏMƏRƏLİ İSTİFADƏ

S.T. HƏSƏNOV, texnika elmləri namizədi
Ç.C.GÜLMƏMMƏDOV, geologiya-minerologiya elmləri namizədi

Kənd təsərrüfatı nazirliyi yanında Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Agentliyi tərəfindən istismar edilən obyektlərdə enerji tutumlu sahələri təsnifatlaşdırmaq və enerjidən səmərəli və qənaətlə istifadə edilməsi üçün elmi əsaslarla konkret tədbirlərin işlənilib hazırlanması günün aktual məsələlərindən biridir. Ölkə iqtisadiyyatının digər sahələri ilə müqayisədə ən çox enerji tutumuna malik olan sahələrdən biri meliorasiya və su təsərrüfatıdır. Agentlik tərəfindən ümumi gücü 2,7 mld.kvt. elektrik enerjisi tələb edən 895-dən çox nasos stansiyası, 7200-dən çox subartezian quyusu, 107000-dən artıq hidrotexniki qurğu, 57000 km uzunluğu olan suvarma kanalları, 33000 km-dən artıq kollektor-drenaj şəbəkəsi və s. qurğular istismar edilir.

Bu nəhəng obyektlərin elektrik enerji təchizatı olduqca mürəkkəb və lazımi sahə olduğunu nəzərə almadan mümkün deyildir.

Agentliyin ümumi vəsaiti 122,5 mld. manat təşkil etdiyi halda elektrik enerjisinə ildə 140 mld. manatdan artıq vəsait ödəmək tələb olunur. Bu səbəbdən elektrik enerjisinə qənaət etmək, onun itkilərinə səbəb olan amilləri aşkara çıxartmaq günün ən aktual məsələlərindən biri hesab olunur. Bu halda enerji tutumlu sahələri enerji tutumuna görə təsnifatlaşdırmaq lazım gəlir.

Su təsərrüfatı sahəsində əsas enerji tutumlu obyektlər enerji tutumuna görə aşağıdakı dərəcələrə bö-

lünür.

1. Nasos stansiyaları (çay, kanal, kollektor və s. üzərində);
2. Subartezian quyuları;
3. Suburaxan hidrotexniki qurğular (şlüzlər, suburaxanlar, su anbarları, hidrotexniki su qovşaqları və s.);
4. Zavodlar və təmir emalatxanaları;
5. İnzibati binalar (idarələr, gözetçi məntəqəsi və s.);
6. Tikinti obyektləri (ekskavatorlar, betonqarışdırıcılar, betonbərکیدənlər və s.);
7. Suvarma texnikası (yağışyağdıran maşınlar, təzyiqli rezervuarlar, suçiləyici və s.);
8. Yardımçı təsərrüfatlar (istixanalar, kotelnilər, fermalar və s.);

Suvarma və meliorasiya işləri üçün istifadə olunan 895 nasos stansiyasından 742-si suvarma, 50-si meliorasiya, 113-ü isə su təchizatı və s. məqsədlə inşa edilmişdir.

Bütün nasos stansiyalarında 2200-dən artıq nasos aqreqatı işləyir. Nasos stansiyalarının ümumi gücü 560000 kvt-dan artıq, məhsuldarlığı 1193 m³/san və ya ildə 37,6 mld.m³ təşkil edir. Suvarma məqsədi ilə vurulan suyun sərfi 984 m³/san, meliorasiya işlərində nəql edilən su sərfi 209 m³/san-ə bərabərdir.

Hesablamalar göstərir ki, nasos stansiyaları ilə vurulan suyun sərfi bütün magistral kanallarla nəql edilən